

İrfan ÇALIK

TULUM ENSTRÜMANININ TÜRKİYE'DEKİ YAPIM ŞEKLİ VE USTALARI

The title of the article: Cartoons shape the construction of Turkish an instrument of Tulum masters

Abstract

Bagpipe can be seen in different countries in the world. Although the origin of this instrument is the same, in time its shape and the playing technique has changed through saving its general features. The bagpipes used in different countries in the world has the same characteristics with regards to shape, sound and the styles of playing technique. When we evaluate the present condition of the bagpipes, this instrument is not common as much as Turkey when compared to other countries in the world. The reason behind it is that; the richness of the culture, numerousness of its users and masters. The aim of this study is to give information about the ways of bagpipe construction and the masters of bagpipe.

Key Words: Bagpipe, Bagpipe With horn, Gayda

Türkçede 'tolmak/dolmak' fiillerinden türeyen bir isim olan tulum 13.yüzyıl öncesinde ilk olarak Hakaz Lehçesinde tulug formunda tespit edilmiştir. Üflemeli bir enstrüman olan Tulum, deri, ağızlık (lülük-dudula) ve nav olmak üzere üç bölümden oluşmaktadır (Gazimihal, 1962:2863-2863). Nav kısmı da aynı zamanda kendi içerisinde ağaçtan yapılmış gövde ve de içerisine konulan dillik ve analık (çimon/çibu) adıyla bilinen ses verme özelliğine sahip kamış kısımlardan oluşmaktadır. Tüyleri temizlenmiş çebiç adı verilen oğlaktan elde edilen deri, ağızlık kısmından verilen nefesle doldurulur (<http://tr.wikipedia.org/wiki/Tulum>). Nefesle doldurulan deri, bu enstrümanın çalım süresince, istenilen basıncın sağlanması için koltuk altında dengeli ve düzenli bir şekilde sıkıştırılır. Böylece havanın, ezgilerin parmaklarla çalınacak olduğu, içinde

analık ve dillik adı verilen kamış boruların bulunduğu nav kısmına gönderilmesi sağlanır. İcra edilmek için şişirilen derinin içinden hava eksildikçe ağızlık kısmından tekrar nefesle doldurulur ve sıkıştırma eylemi tekrarlanır. Tulum enstrümanının çalımı süresince bu eylem tekrarlanır.

Tulum enstrümanının kısımları ve yapım aşamaları-nav: Geleneksel olarak boynuzdan yapılan navların günümüzde yapılan gövdesi ağaçtır. Özellikle şimşir ağacı olmak üzere, portakal, dut, ardıç, armut, erik ve de ceviz gibi sert ağaçlar kullanılarak yapılmaktadır. 7 cm genişliğinde 4,5 cm kalınlığında, 50 cm uzunluğunda kesilen ağaç üzerine nav şablonu çizilerek kesimi yapılır. Sonrasında kamıştan oluşan analık, dillik bölümlerinin konulduğu ve sesin çıkış yaptığı en son kısmın içi boşaltılır (<http://www.mavirize.com/tulum.html>). Çeşitli keski, alet ve ekipmanlarıyla yapılan bu işlemde sonra nav, zımpara ve ince rötüşlerle istenilen estetik görseleğe kavuşturulur. Geçmişte nav'ın tahta olan uç kısmına kar'aşın denilen boynuz takılırdı. Günümüzde de nadir olmak kaydıyla yapılmaya devam edilmektedir.

Analık (çimon-çibu)-dillik - Nav'ın içine ses vermesi için konulan kamışlardır. Boyları istenilen ses tonuna göre değişir. Tulum'un sol sesi vermesi isteniyorsa kamış boyu(analık)18cm, çapı 7 ile 10 mm arasında olmalıdır. Delikler, kamışın üst kısmının 3, 5 cm sonrasında başlanarak, kızgın ateşte bekletilmiş 3-4 mm kalınlığında ki bir çiviyle, 2'şer cm arayla 5 delik açılır. Bu kamıştan iki tane yapıp yan yana yapıştırılır ve nav'ın içine yerleştirilir. Dillikler ise kamışın ince kısmından 6-7 cm boylarında ve 5-6-7 mm çaplarında kesilir. Kesildikten sonra kurutulmaya bırakılan dillikler koyunun kuyruk yağı, saf zeytinyağı ve makine yağı karıştırılarak kızartılır. Ardından mısır ununun içine yatırılarak yağı çekmesi beklenir. İki gün sonra undan temizlenen kamışlar bir köşede en az 6 ay boyunca nemini alana kadar bekletilir. Artık kamışlar kullanılmaya hazırdır. Dillige, kapalı olan tarafından, havanın, analık kısmına geçeceği şekilde 2-3 cm uzunluğunda dillikten kopartılmadan ve de kabuk alırcasına bir kesik yapılır. Bu kesik aynı zamanda tulumun sesi ve tonunu belirleyecek olduğu için standart piyano seslerinden yardım alınarak bu işlemlerin yapılması gerekmektedir. Tulum'un sol diyez, la, si bemol ve si tonlarında ses vermesi isteniyorsa sadece kamış boylarının sol diyez tonunda 17cm, la tonunda 16cm, si bemol tonunda 16cm ve si tonunda 15 cm yapılması gerekmektedir. Fakat bu tonların haricinde ses vermesi isteniyorsa dilliklerde yapılan kesiklerle de ayarlanabilmektedir. Dilliklerdeki en önemli kısım akort kısmıdır. Bir nav'ın içerisine yerleştirilen iki dilliğin de aynı ses frekansında olması, böylece akordunun tam olabilmesidir.

Ağızlık (Üflemelik-Dudula): Nefesli bir çalgı aleti olan Tulum'un deri kısmını şişirmek için kullanılan ince boru biçiminde gözüken ağaç kısımdır. Herhangi bir sert ağaçtan torna yardımıyla yapılan üflemeliğin boyu yaklaşık olarak 17 cm uzunluğunda, dış çapı 12 mm, iç çapı

ise 8 mm dir. Son olarak ise havanın geriye kaçmaması için, üflemeğin derinin içinde kalacak olan bölümüne valf sistemi adı ile tabir edilen naylondan bir kapak raptiye yardımıyla tutturulur.

Deri: Tulum enstrümanının derisi diğer hayvan derilerine nazaran daha yumuşak ve ince olan keçi derisinden hatta bir yasını yeni doldurmuş oğlaklardan yapılmaktadır. Deri'nin büyük ya da küçük olmasının sesle herhangi bir ilgisi yoktur. Bu durum tamamen, bu enstrümanı çalacak kişinin kavrayabileceği olduğu kol uzunluğuyla alakalıdır. Tulum enstrümanının çalınma şekli itibarıyla, derinin içine havanın sürekli verilip periyodik aralıklarla sıkıştırılması gerektiğinden o esnekliği sağlayabilmek için yumuşak deri kullanılmaktadır. Oğlak kesildikten sonra derisi herhangi bir zarar görmeden tulum şeklinde çıkartılır. (<http://www.cingit.com/forum/viewtopic.php?f=19&t=85>). İçine mısır unu yoğurt ve tuzdan oluşan bir karışım sürülür. Ardından deri katlanıp poşete konulmak üzere çürümeye bırakılır. Üç günün ardından poşet açıldığında tüylerin birçoğunun dökülmüş olduğu görülür. Çok az da olsa dökülmeyen tüyler jilet ya da benzeri keskin bir aletle temizlenir. İyi suyla yıkandıktan sonra bir hafta süreyle peynir suyunda bekletilir ve bu zamanın sonunda çıkartılan deri, iç kısmı dışarı, dış kısmı içeri gelecek şekilde ters çevrilir. Su ile temas ettirilmeyen derinin boyun, ön bacaklar ve arka kısmı bağlanarak içi hava dolu bir şekilde bir hafta boyunca kurumaya bırakılır. Bir hafta sonra kuruyan derinin içindeki kalmış yağlar elle veya yardımcı bir aletle temizlenerek son bağlama işlemine geçilir. Ters çevrilmiş deri arka bacaklarının olduğu kısımdan bağlanarak tekrar iç dış yapıp ters çevrilir. Böylece bağlanan kısım görülmemiş olur. Boyun kısmı ise sol ayağın içinden çıkartılarak derinin açık olan ağzı da bağlandıktan sonra bağlantı yerlerinin hiçbiri görülmemiş olur. Artık Tulum enstrümanımızın deri kısmı kullanılmaya hazır hale gelmiştir.

Diğer taraftan hazırlanmış olan üfleme (dudula), deri'nin boyun kısmından çıkartılan ön sağ koluna takılır ve üfleme payı bırakılarak deriye bağlanır. Derinin diğer koluna ise nav bağlanarak Tulum enstrümanı çalınmaya hazır hale getirilmiş olur.

Tulum enstrümanı varlığını ortaya koyduğu günden itibaren ilgi odağı olmuş ve birçok kişi tarafından icra edilmek istenmiştir. İcracıların zamanla daha farklı tınılardaki tulum enstrümanına sahip olma arzuları bu çalgı aletinin yapım ustalığını geliştirmiş, aynı zamanda geçim kaynakları olarak da devamlılığını sağlamıştır. Tulum yapım ustalığı için öncelikle iyi bir müzik kulağına ve el becerisine sahip olmakla beraber bu enstrümanı çalabilme yetisine de sahip olmak gerekmektedir. Ayrıca bu çalgı aleti ile icra edilen ezgilere aşina olmak, dolayısıyla tüm bunlara can veren yöre kültürüyle iç içe yaşayıp özümsemiş olmak tulum enstrümanı yapım ustalığının kaliteli ve istenilen düzeyde olabilmesi için ölçütür diyebiliriz. Günümüzde varlığını sürdüren tulum enstrümanı yapım ustalarının birçoğunun bu özelliklere fazlasıyla sahip olduğunu

söyleyebiliriz. Türkiye’de bilinen en eski ve yeni Tulum enstrümanı yapım ustalarımızdan bazıları şunlardır; Şükrü Parlak, Ali Çamkerten, Ömer İnce, Bülent Bekar, Süleyman Serin, Sebahattin İbrahim Kangal, Murat Atacan, Varol Taşer, Enver Uslu, Mustafa Kaya, Kazım Oğuz .

Hiç şüphesiz kültürlerin en önemli yapı taşlarından müzik. Onlara can veren ise ezgiler, ezgileri yaşatan ise; hem insan sesleriyle hem de çalgı aletleriyle icra edilmesidir. İşte bu enstrümanlardan biri olan tulum, etnik kültürel bir yapıda var olmuştur ve günümüzde de bu özelliğini korumaktadır. Son zamanlarda fazlasıyla yaygınlaşan tulum enstrümanının icracılarının taleplerine karşılık verebilmek için yapım ustalarına daha fazla ihtiyaç duyulmuş ve usta çırak ilişkisi içerisinde bu sanatın daha da gelişip yaygınlaşması sağlanmıştır. Tamamen el işçiliğine dayanan bu çalgı aleti, yapımının oldukça meşakkatli ve maliyetlerinin de bir o kadar fazla olması itibarıyla bu enstrümana sahip olmak isteyen birçok kişi tarafından alınamamaktadır. Bu kültürün yaşatılması yaygınlaştırılması ve sonraki nesillere miras bırakılabilmesi, kişisel çabaların yanı sıra, Kültür Bakanlığı’nın da verecek olduğu, maddi ve manevi desteklerle sağlanacaktır. Bu desteklerle tulum enstrümanının yapım ustalarının daha da artması, beraberinde maliyetinin düşürülebilmesi ve böylelikle daha fazla yaygınlaşması sağlanacak, bununla birlikte ise yeni kuşaklar tarafından daha çok tanınması ve de yaşatılması mümkün olabilecektir.

KAYNAKÇA

1. Gazimihal, 1962:2863-2863
2. <http://tr.wikipedia.org/wiki/Tulum>
3. <http://www.mavirize.com/tulum.html>
4. <http://www.cingit.com/forum/viewtopic.php?f=19&t=85>